

Типологія видань української дитячої преси. Історико-типологічний аналіз (на прикладі журналу "Барвінок")

У статті досліджуються схеми видань на прикладі української дитячої преси, висвітлюються моделі типологічного аналізу.

In the article the schemes of newspapers are researched on the example of Ukrainian child's newspapers and the patterns of typological analysis are lit up.

Українська дитяча преса як соціокультурне, літературно-естетичне явище з погляду на її типологію досі не була об'єктом комплексного наукового дослідження, що позбавляло її певної системності, глибини та винятковості. Розвідки А. Аكوпова, Є. Корнілова, В. Агриколянського, А. Александрової, С. Князевої подають загальні, фрагментарні, а найбільше теоретичні огляди типів періодичних видань. Готової парадигми для типологізації друківаних видань фактично не існує. Принципи та критерії виділення дефініцій класів, родів та видів, що застосовувалися до друківаних видань ще радянського періоду не можуть бути у чистому вигляді віднесені до сучасної ситуації і вимагають детальної обробки. Мета нашого дослідження – здійснити теоретико-практичну обробку вже існуючих типологічних схем на прикладі дитячої преси, виконати історико-типологічний аналіз окремого видання.

Дитячі видання не можуть створюватися без врахування психологічних особливостей сприйняття суворо визначеного вікового адресата і саме тому свою увагу ми звертаємо на видання, призначені для читачів дошкільного віку (2–6 років), та видання для молодшого шкільного віку (7–10 років).

Ключовим для типологічного підходу, покладеного в основу справжнього видання, є поняття типу. Це поняття знайшло свій вияв ще у філософії Платона, згідно з нею – природа є недовершеним образом справжньої реальності, яка міститься в ідеальних абстрагованих типах, що являють собою справжню сутність об'єктів. Звідси тип – незмінний вічний ідеальний праобраз, втілений у видових чи індивідуальних розрізненнях.

Сьогодні тип розуміється ідеальною моделлю об'єкта, яка слугує узагальненим виявом його типологічних суттєвих ознак.

При визначенні типології науковці передусім мають на увазі історико-теоретичний системний опис видань за типоформуєчними чинниками, їх класифікацію, аналіз взаємовідношень, зв'язків.

Історико-теоретична типологія покликана виявити генезис, становлення, формування, традиції і сучасний стан типів, відношень між ними і всією класифікаційною системою в цілому.

Серед інших методів – *теоретико-типологічний* використовують для аналізу сучасного рівня типів даного явища. Такий метод має таку структуру:

- 1) характеристика типів видань з погляду різних ознак програми, завдань, напрямів;
- 2) складання на основі цих ознак різноманітних видів класифікацій;
- 3) характеристика типів видань з погляду їх внутрішньої структури: обсяг, тираж, періодичність, рубрики, розділи, види і жанри матеріалів;
- 4) складання моделей видання кожного типу, формалізація типів видань;
- 5) прогнозування створення нових чи зміни вже існуючих видань або їх типів.

Ми не будемо зосереджувати свою увагу на цих двох видах типології, вважаємо, що це мета окремої роботи, а радше звернемо свій погляд на чи не найголовніший метод, адже сам він набуває особливого значення при класифікації артефактів, бо при написанні творів матеріальної культури людина, як правило, порівнює свою діяльність із уже існуючими зразками, еталона-

ми, а оскільки типологічні угруповання артефактів відображають ті зв'язки, які склалися у процесі історичного розвитку, автори тим самим виділяють типологічний метод, який дозволяє реалізувати історичний підхід до діяльності людини [1, 14]. На історичному підході при аналізі видань, а точніше, на *історико-типологічному* методі зосереджували свою увагу й інші науковці [2, 68]. Такий метод передбачає всебічне вивчення видання, а саме: змісту, спрямованості, тематики, авторів, редакції, видавничого органу. Тут важливо простежити історичну належність, перші роки виходу та формування видання.

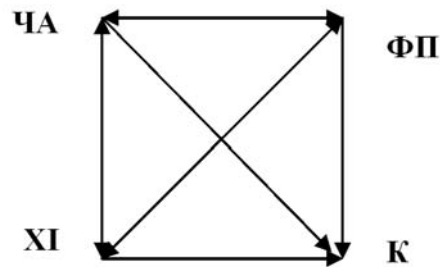
Так, у 1919 році Всеукраїнським видавництвом при ВУЦИК Раді робочих та червоноармійських депутатів був випущений у світ дитячий журнал "Барвінок". Його перший номер виявився останнім, що свідчило про недостатню політичну стабільність в Україні, про економічні та поліграфічні ускладнення.

Проте і в цих умовах були вжиті централізовані форми керівництва дитячим журналом: офіційним редактором призначили завідувача Всеукраїнського видавництва І. Клочко (І. Лівень); допомагав йому поет, а тоді завідувач секції видавництва П. Тичина. Але ні план журналу "Барвінок", ні плани інших дитячих видань не були реалізовані повністю, хоча вже тоді, на початкових стадіях свого розвитку, українська дитяча періодика стала різноплановою і, враховуючи національний склад своїх читачів, виходила українською та російською мовами [3, 66]. Офіційно "Барвінок" заснований у 1928 році. Що ж стосується сучасного журналу "Барвінок", то він виходить у Київському видавництві українською мовою на 23 сторінках, тиражем 22600 примірників під керівництвом головного редактора Василя Вороновича, належить до типу літературно-художніх видань. Журнал не відірваний від дійсності, а головне – від "дорослого" життя. Так, він пропонує дітям стати учасниками президентських виборів, звісно, в жартівливій, казковій формі. Це є своєрідною проекцією дорослої періодики на дитячу. Автори "Барвінку" здебільшого постійні: Ігор Січовик, Богдана Бойко, Леся Мовчун, Роман Скиба. Самі ж діти на сторінках журналу авторами не виступають, як це спостерігається в інших виданнях (журнал "Яблунька"). Досить незвичайним є зміст журналу. У таких рубриках, як "Книголюбчикам", "Слідопи-

там", "Збирачам приколів", "Словознаям", "Мандрівникам", "Відгадкам", "Пустунам", "Мудрагелькам", "Сміхотунчикам", "Спритним і дужим", "Цікавим", знайшли свій вияв найрізноманітніші теми та проблеми. На сторінках журналу переважає жанр повісті та казки, що є цілком зрозумілим, враховуючи молодший шкільний вік читачів.

Сьогодні "Барвінок" має чудове поліграфічне оформлення. Кожна стаття, казка, прислів'я супроводжується яскравими ілюстраціями. Журнал виходить щомісяця.

Ще одним інструментом типологічного аналізу є модель видання. Загальна модель містить найбільш важливі, узагальнені ознаки поняття "видання", що дозволяє розкрити його сутність. Загальна модель видання і дитячого зокрема має такий вигляд:

ФП – функціональне призначення,
ЧА – читацька адреса,
ХІ – характер інформації,
К – конструкція.

Функціональне призначення (ФП) – це визначальна ознака, покладена в основу типологічної (видавничої) класифікації при її заснуванні. Функціональне призначення відображає зв'язок і функціональну залежність групи видань від потреб тієї чи іншої сфери суспільного життя. Так, функції дитячого видання – дати відповіді на всі питання маленького читача, допомогти у виборі інтересів.

Читацька адреса (ЧА) серед дитячих видань може бути досить детально конкретизована. За рівнем освіти – це діти-дошкільнята, за віком – 2–6 років.

Характер інформації (ХІ) має кілька основних ознак:

1. Глибина розробки наукових проблем може слугувати для розрізнення одного виду видання від іншого.

Так, скажімо, якщо порівняти журнали "Джміль" та "Яблунька", то в першому автори звертають увагу на питання живопису, музики і

літератури, що ж стосується другого, то основна увага приділяється розважально-пізнавальній інформації, що супроводжується більшою кількістю малюнків.

2. Характер викладу матеріалів є також важливою типологічною ознакою, що передається засобами осмислення, освоєння і відображення дійсності. У виданні того чи іншого виду зазвичай переважає якийсь один стиль.

У журналах "Яблунька", "Дивосвіт" уміщуються лише казки, легенди та міфи, що є зразком художнього стилю, у виданнях "Пізнайки" переважає розмовний стиль.

3. Ступінь нормативності – одна з основних ознак характеру інформації, яка відображує те, наскільки зміст видання може стати директивною для читача [1, 22]. Так, журнал "Розмалуйко" повністю присвячений дитячому образотворчому мистецтву, отже, він є директивною для читачів, що полюбили малювати. Журнал "Барвінок", на відміну від "Розмалуйко", "Дитячої академії", є провідним для читачів із різними нахилами та уподобаннями.

Конструкція (К) включає систему ознак, пов'язаних з оформленням і поліграфічним виконанням видання. При аналізові сучасних дитячих журналів ми звернули увагу лише на ті, які допомагають виявити типологічні особливості видання.

Найяскравішою і особливою рисою дитячого видання є його оформлення і поліграфічне виконання, що відрізняється найбільшою активізацією зображальних і поліграфічних засобів. Автором у такому випадку дуже часто виступає художник (чи фотограф), а не письменник. Ілюстрація у дитячому виданні іноді "замовляє" і визначає текст. Ілюстрація і текст у періодиці часто вступають у своєрідний діалог.

Поліграфічне оформлення дитячого видання має безмежні можливості. Поряд з тим, що воно постійно збагачується різними індивідуальними знахідками, сформувались і певні типи видань для дітей з точки зору їх поліграфічного виконання. Це, скажімо, видання-ширмочки (журнал "Дитяча академія") або журнали-іграшки, всередині яких містяться настільні ігри чи сторінки, що передбачають вирізання, малювання, склеювання (журнал "Розмалуйко").

У зв'язку з цим оформлювачі поділяють видання на три класи:

1. Видання підвищеної якості (до цієї підгрупи належать подарункові, ювілейні, сувенірні, експортні видання, особливо ретельно оформлені). Так, у дитячих журналах ми майже не спостерігаємо такої тенденції. Святкові видання "Яблуньки", "Барвінку", "Коті" нічим не відрізняються від звичайних щомісячних видань.

2. Видання звичайного оформлення "Світ дитини", "Дитяча академія", "Пізнайко".

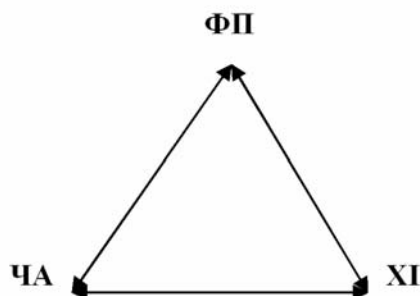
3. Видання в економічному оформленні. Воно може бути ілюстрованим чи неілюстрованим. Дуже часто неілюстрованими виходять видання в економічному та звичайному виконанні, хоча і там бувають портрети, малюнки. Так, скажімо, у журналах "Розмалуйко", "Джміль" не всі малюнки є кольоровими.

Видання другого класу мають ширший набір ілюстрацій. А це ілюстрації до оповідань і віршів; кольорові копії та фотографії з дитячих листів.

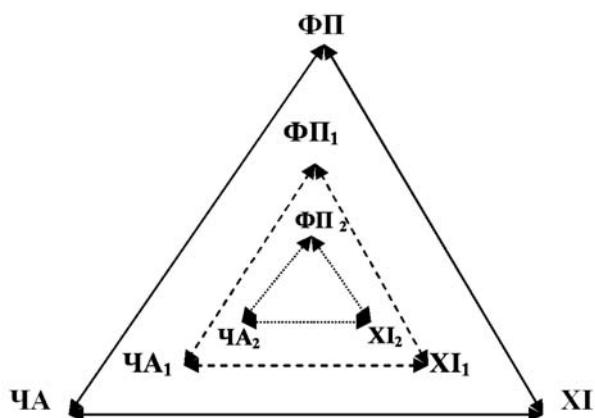
З типом видання пов'язаний вибір шрифту. Зрозуміло, що в дитячій періодиці, зокрема журналах для дошкільнят "Пізнайко", "Дитяча академія", "Котя", "Джміль", "Яблунька", переважає великий шрифт.

Наведена модель дозволяє провести систематизацію видань, їх класифікацію, побудову "конкретної моделі" виду, підвиду і типу видання, дає можливість використовувати метод моделювання для аналізу сучасної системи видання і встановлення оптимальних типологічних параметрів кожного виду, підвиду і типу видання. Деякі види видань відрізняються специфічною особливістю – здатністю виконувати додаткові функції. Такі види можна назвати поліфункціональними. Поліфункціональними є інформаційні видання, до них ми відносимо і дитячу періодику.

Так, скажімо, загальна модель дитячого журналу матиме вигляд:

Модель поліфункціонального видання, як бачимо, вже трохи інша – ширша, змістовніша:

До цієї моделі можна віднести дитячі журнали "Вулик меду" (має народознавче спрямування), "Котя" (розвиває художньо-образне мислення), "Джміль" (звертає увагу на екологічні проблеми), "Розмалюйко" (розвиває художньо-естетичне сприйняття), "Світ дитини" (спрямований на розвиток музичних здібностей дітей).

Типи журналів розрізняють ще за *періодичністю виходу* – щотижневі, щомісячні ("Барвінок", "Розмалюйко", "Світ дитини", "Джміль"); ті, що видаються раз на два місяці ("Яблунька"); за *видавничими характеристиками* – тираж, формат, обсяг видання. Так, "Яблунька" має тираж 20 тис примірників, обсяг – 23 сторінки. У "Барвінку" тираж трохи більший 22600, хоча обсяг той самий (23 сторінки). Формат майже всіх дитячих журналів приблизно однаковий: 60x84 1/8. На 17 сторінках виходять "Світ дитини", "Дитяча академія".

Більшість, так би мовити, "популярна більшість" періодики видається у Києві ("Розмалюйко", "Барвінок") та Львові ("Дитяча академія").

За типом власності журнали можуть належати видавцеві, автору, приватній структурі: "Джміль" (видавництво "Світлич"), "Барвінок" (видавництво "Новий друк"), "Дитяча академія" (ПВКП "Віконт"), "Пізнайко" (видавництво ТОВ "Пізнайко").

Дослідниця С. Князева [4, 24] до типології додає класифікацію, за якою можна визначити вид видання, а саме: за матеріальною конструкцією (журнальне видання, яке визначається лише як

друковане); за оригінальністю змісту (можливі варіанти – багатомовне, з паралельним текстом, перекладне). Так, "Пізнайко" є багатомовним виданням. Виходить з однаковою періодичністю, трьома мовами: українською, російською та англійською.

Інші науковці [2, 23] серед видів видання, які, безумовно, входять до складу типології, виділяють функціональну періодику (виховну, наукову, навчальну). Справді, більшість видів класифікується саме так. Але далеко не всі. Дитячі видання виділяються за читацькою адресою. У свою чергу види поділяються на підвиди. Підвиди відображають складену на практиці природну безліч видань, що відрізняються, як правило, спільністю характеру інформації.

Так, за читацькою адресою виділяють видання для дітей та юнацтва, що містять перелік специфічних видів видань, аналогічних видам видань для дорослого читача, але трансформованих у зв'язку з рівнем розвитку та інтересами дітей.

Таким чином, враховуючи різні класифікації, найбільшої уваги заслуговує дослідження А. Акопова, Є. Корнілова, з їхніми теоретико-типологічною, типологічно-історичною та історико-теоретичною типологіями.

Типологія має певні моделі, за якими визначається той чи інший тип дитячого видання, функціональне призначення, характер інформації, конструкція. Говорячи про типи, також згадують про періодичність виходу, видавничі характеристики, масштаби аудиторії, цільове призначення, оригінальність змісту.

Отже, сучасні українські дитячі журнали, наприклад "Барвінок", є адаптованими до дійсності, до дитячої психології. Більшість журналів мають однакову періодичність виходу, кількість сторінок, тематику й проблематику.

При дослідженні історико-теоретичного підходу в межах явищ типології ми звернули увагу на окремий журнал, стисло простежили історію його створення. Адже навіть перший, єдиний журнал можна розглядати як тип видання. Окремий журнал ані за своїм змістом, ані за програмою не дає повного уявлення про закономірності розвитку преси. Саме належність видання до певного типу, його соціальна роль і місце, – власне весь цей комплекс може дати повну і точну картину явища.

З цих позицій типологію варто розцінювати як одне з найбільш практичних, цінних, багатообіцяльних напрямів історико-теоретичного підходу при вивченні журналістики.

Інакше кажучи, журнали взагалі й дитячі зокрема – це оболонки-транслятори для ядер-джерел, що формуються з певними цілями у конкретній ситуації. Джерела відбивають вид літератури, форму відображення, а видання є об'єктом комунікативної сфери, з яким і має справу типологія.

1. *Типология изданий* / Агриколянский В. С., Александрова А. А., Бахтурина Г. И., Гольцева Е. В., Ельников М. П. – М.: Книжная палата, 1990. – 231 с.

2. *Методы исследования журналистики*: Зб. наук. ст. – Ростов н / Д., 1979. – 160 с.

3. *Холмов М. И.* Становление советской журналистики для детей. – Ленинград, 1983. – 208 с.

4. *Князева С. А.* Новый взгляд на типологию: опыт анализа переводной периодики 1999 года // Вестн. Моск. ун-та – 2002. – № 2. – С. 19–34.

5. *Московцева В. В.* Типология друкованих засобів масової інформації // Навчально-методичний посібник із дисципліни спеціалізації "Газетна журналістика". – Запоріжжя, 2002. – С. 3–42.